

«Çörek bolmasa, tort iýiň» sözünüň başy türklermi?

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

"Çörek bolmasa, tort iýiň" sözünüň başy türklermi? «ÇÖREK BOLMASA, TORT IÝIŇ» SÖZÜNIŇ BAŞY TÜRKLERMI?

1789-nyj ýylyň 14-nji iýulyndaky Fransuz rewolýusiyasy üçin umumy düşündiriş «Täze taryhyň we nasionalizmiň başyny başlandygy üçin ýewropa we dünýä taryhynda uly öwrülişik sepgidi boldy» görnüşindedir.

Gagyylanmaň, Fransuz rewolýusiýasynyň gürrüñini etjek bolamok. Taryhy üýtgeden bu uly wakanyň türkler bilen baglanychsygy hakda aýtjak bolýaryn. Bu gürrüni açmak bilen 14-nji iýulyň baýram edilýän gününüň öňüsrysasynda şindizem ulanylýan we dogrudyr öydülýän bir ýalňыш düzeltmek isleýärin. Emma bu gezek giňişleýin görnüşde we has köp okyjynyň dykgatyna ýetirip bilerin umydy bilen sosial mediýada ýazmagy makul bildim.

Fransuz rewolýusiýasından öñ «Wersal» köşgünde guralýan oturlyşyklar, keýpi-sapalar, şüweleňler, zyýapatlar garyplykda ýasaýan parižlileriň gulagyna ýetip durýardы.

Lasyrdap gaýnaýan Pariž korol Lýudowik XVI-nyň halk arasynda gowy görülýän ministr Nekeri 1789-njy ýylyň 12-nji iýulynda wezipeden boşatmagy bilen bulasdy. Bu ýagdaý Fransuz rewolýusiýasy tutasdyran uçgun boldy.

Parižliler ilki şäheriň uly «Invalides», «Arsenal» ok-ýarag ammarlaryna dökülip ýaraglandy, soňam korola garşı gidenleriň zyndanlara atylannwe akla-huşa sygmajak görnüşde gynamalaryň berilen türmesi hökmünde tanalýan, oppozisionerleriň çüýredilen Bastiliýa galasyна tarap ýörişe geçdi.

1789-njy ýylyň 14-nji iýulynda parižlileriň eline geçen Bastiliýada pikir edilişiniň we halk arasynda ýaýran gep-gürrüňleriň tersune, biri ruhy taýdan näsag bolan jemi ýedi sany suduň hökümi bilen tussag edilen günäkärden başga hiç kim ýokdy.

Parižliler Bastiliýanyň zyndanlaryndan halas etjek gahrymanlaryny tapmazlygynyň gaharyna bäs gelip bilmän, bu galany goramak tabşyrylan az sanly esgeri öldürdi.

Rewolýusiýa ýyllarynda ýykylmagy makul bilnen Bastiliýa galasyndan sökülen daşlaryň bir bölegi has soňra Seýn derýasynyň üstünde gurlan Konkord köprüsiniň gurluşygynda ulanyldy.

1791-nji ýylyň 14-nji maýynda ulanyşyga berilen Konkord köprüsi daşlarynyň üstünde ýöremegiň monarhiýany depgilemek manysyny aňladýandygyny aýdýanlaryň täsiri bilen, aýratynam rewolýisiýa ýyllarynda parižlileriň iň köp geçýän köprüsi boldy.

Ýene-de rewolýusiýa baradaky gürrüňe dolanyp gelsek, Bastiliýadan ýörişe geçen parižlileriň bir bölegi şähere 20 kilometr uzaklykdaky «Wersal» köşgüne tarap yöneldi. Şol wagt korolewa Mariýa-Antuanette ertirligini edinip oturan elen.

Mariýa-Antuanette

Hyzmatkärleriň duýduryşy bilen köşgүň töwereginde näme bolup geçýändigini bilmek üçin balkona çykan Mariýa-Antuanettäni gören parižliler «Biz aç, iýmäge çörek tapamzok» diýip gygyryşmaga başlatar. Ine, şol wagtam korolewa taryha giren meşhur teklibini aýdypdyr: «Çörek bolmasa, tort iýiň».

Elbetde, Mariýa-Antuanettäniň geçmişini bilmeýänleriň bu

sözlere gahary geljegi belli. Korolewa hakykatdanam tort diýdimikä? Muňa düşünmek üçin Wena gitmeli bolýar.

Antonette awstriýa melikesidir. Ýewropa dinastiýalarynyň arasynda gyz alyp-berişmek düzgüni hem-ä parahatçylygyň ýola goýulmagyny, hemem ýaranlygyň baglaşylmagyny üpjün edýändigi üçin giňden ulanylýardy.

Awtsriýanyň söygüli şa gyzy Mariýa-Antuanette bilen Fransiýanyň koroly Lýudowik XVI-niň hem şu maksat bilen başy çatylypdy.

Her bir awtsriýaly ýaly ertirlik edinende ýurdunyň milli iýmiti bolan aýçöregini iýýän Mariýa-Antuanette Fransiýa gelip bolup gidende, ertirlikde hökman aýçöregiň bolmalydygyny hem şert goýupdy. Şonuň üçinem «Wersal» köşgünüň aşpezleri we çörek bişirijileri aýçöreginiň edilişini öwrenipdi.

Mariýa-Antuanettäniň bolsa Awtsriýada halkyň gündelik iýýän aýçöreginiň parižliler tarapyndanam aňsat tapyp bolýandygyny pikir edip, «Çörek bolmasa, tort iýiň» sözünü diýende «Croissant» (Kpyaccan – kurasan) iýiň diýmek isläpdi. Belki-de Antonettäniň bu sözlerini eşdenler kurasanyň taryhyny bilmänoňlar, aýçöregini tortdyr öýdüpdür.

Antuanettäniň Pariże getiren bu çöregi diňe rewolýusiýadan soňky ýyllarda fransuz dilinde «ýarymaý» manysyny berýän “Croissant” (kurasan) ady bilen paýtagtdan başlap, bütin ýurda we Ýewropa ýaýrapdyr.

Mariýa-Antuanettä nädogry düşünilip-düşünilmändigini bir ýana goýup, indem fransuzlaryň köp magtaýan kurasanynyň türkler arkaly nähili orta çykyşyny gürrüň bereliň.

Aýçöreginiň türkler bilen baglanychsygy onçakly bilinmeýär. Aslynda bilinmegi-de islenmeýär.

Kurasanyň kyssasy osmanly goşunlarynyň 1683-nji ýylда Wenany ikinji gezek gabaw astyna almagy bilen başlaýar. Uzak wagta çeken gabaw wenäylary mazaly ysgyndan gaçyrypdyr.

Şähere girmek üçin dürli ýollary synap gören türkler iň soňky çäre hökmünde lagymçylaryň, ýagny tunel gayzyjylaryň açan ýerasty geçelgelerini ulanmagy müwessa bilyär.

Ahyrynda garaşylan gün gelip ýetipdir, tunelleriň bir ujy göz öňüne tutulan ýerlere baryp ýetipdir, bu ýerlere ýerleşen türk

esgerleri hüjüm geçmäge beriljek buýruga garaşyp başlapdyr. Gije ýarymdan soň tutuş şäher uzakly günüň goranyjynyň ýadawlygyndan ýaňa uka gidipdir. Şol sagatlarda oýa bolankar we işleýänler diňe çörek bişirijiler eken.

Lagymçylaryň açan tunelleriniň birinjisi ine şol pekarnýalaryň biriniň ortasyndan çykypdur. Tuneliň agzyndaky toprak atylyp, türk esgerleri hamyr ýugrup oturanlaryň ortasyndan çykan badyna aljyraňnylygy ýeňen çörek bişirijiler şäheri aýaga galдыrýar we ukuda ýatan şäher oýanyp, täzeden goranyaşça geçýär.

Tunellerden has köp esger çykmagynyň öňünü alan wenalylar az wagtda türkleri yza serpikdiripdir.

Urşuňam ykbaly üýtgäpdır.

Ine, şol günüň hatyrasyna wenaly çörek bişirijier «ýarymaý» görnüşinde aýcöregini bişirmäge başlapdyr. Tunelden çykan esgerleriň başgabynyň üstünde we osmanly baýdagynada ýarymaýyň bolandygy, şeýle-de şol gije asmandaky aýyňam orak şekilli bolandygy üçin çörekler ýarymaýa meñzedilipdir.

KIRSTEN DUNST

MARIE ANTOINETTE
MARIE ANTOINETTE
MARIE ANTOINETTE

Written and Directed by SOFIA COPPOLA

COLUMBIA PICTURES presents in association with PRICEL and TOHOKUSHINSHA an AMERICAN ZOETROPE production "MARIE ANTOINETTE" starring KIRSTEN DUNST, JASON SCHWARTZMAN, JUDY DAVIS, RIP TORN, ROSE BYRNE, ASIA ARGENTO, MOLLY SHANNON, SHIRLEY HENDERSON, DANNY HUSTON and STEVE COOGAN. Produced by BRIAN REITZELL. Director of Photography: NILENA CANONERO. Production Designer: KK BARRETT. Art Director: SARAH FLACK. Director of Photography: LANCE ACORD, ASC. Co-Producer: CALLUM GREENE. Music by: DAVID BOWIE. Music Supervisor: ANTONIA FRASER. Executive Producers: FRED ROOS, FRANCIS FORD COPPOLA. President of Ross Katz. Sofia Coppola. Written and Directed by SOFIA COPPOLA. ©2006 Columbia Pictures Industries, Inc. All Rights Reserved. COLUMBIA PICTURES

Türkleriň garşysynda gazanylan ýeňsi alamatlandyrýar pikiri bilen her gün irden aýçöregini iýmek awstriýalylaryň arasynda däbe öwrülensoň, aýçöregi baý bol-garyp bol, tapawudy ýok,

hemmelere elýeterli azyga öwrülipdir.

Bu wakadan birnäçe gün geçensoň, wenalylaryň kömegine ylgan Polşanyň koroly Ýan III Sobeskiniň serkerdeliginde, ýarsy polşalylardan, beýleki ýarsy-da nemeslerden düzülen 65 müň adamlyk goşun gelip, türkleri gabawdan el çekip yza çekilmäge mejbur edipdir.

Ýene bir gezek Mariýa-Antuanette barada aýdar bolsak, awstriýaly melikäniň betbagtlygy heniz 14 ýaşyndaka 1770-nji ýylyň 16-njy maýynda fransuz tagtynyň mirasdüşer şazadasy ýaňy 16 ýaşyna giren Lýudowik XVI bilen nikalaşanda başlapdyr. Toýuň yzysüre häzirki Konkord meýdanynyň ýerleşen ýerinde täze durmuş guranlaryň hormatyna salýut atylýar. Salýutdan howsala düşen jemende basqa düşüpdir we 132 adam basgylanyp ölüpdir. Heläkçiliği eşiden Mariýa-Antuanette we Lýudowigiň uýasy Ýelizaweta gözýaş döküp aglaýarlar.

Bolup geçenleriň yzyndan parižlileriň arasynda Mariýa Antonettäniň betbagtlyk getirendiginiň we özünüňem şu meýdanda gözýaş döküp oljekdiginiň gürrüňi ýaýrapdyr.

Birnäçe ýıldan soň bu aýdylanlar bolup geçipdir. Belli bir wagta çenli «Rewolýusiýa meýdany» ady berilen by ýerde gurlan gilotinde ölüm jezasy berilen 1350 adamyň arasynda Lýudowik XVI bilen onuň aýaly Mariýa-Antuanette hem bar eken.

Sözümi gutarmanka ýene bir zady aýdaýyn, käbir fransuz çeşmeleriniň aýtmagyna görä, kurasan türkleriň Ýewropadaky öñegidisişlikleriniň öñuniň alynan we ýerlerini elinden aldyrmaga başlamaklarynyň simwolydyr.

Gürbüz EWREN / @Gurbuz_Evren

Anna, 12.07.2024 ý. Taryhy makalalar